

Trasa A4 (odcinek małopolski) – Route of A4 (Little Poland section)

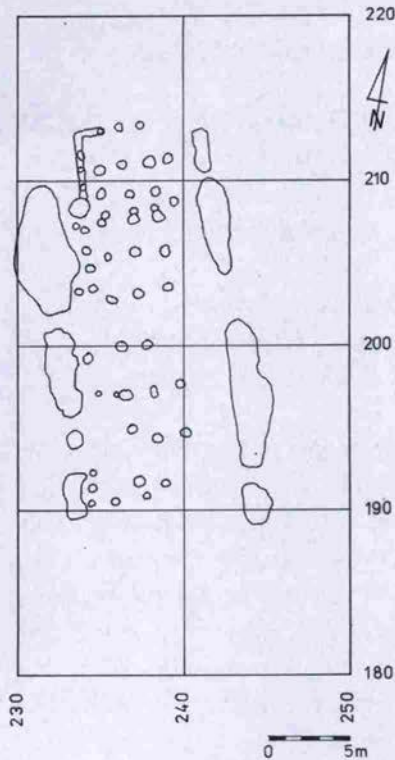
Bohdan J. Chmielewski, Jerzy Okoński, Magdalena Suchorska-Rola

Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice w latach 2003-2004.

W latach 2003-2004 kontynuowane były ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku 2 w Zagórzcu gm. Niepołomice. Stanowisko badane jest od 2000 r. przez Krakowski Zespół do Badań Autostrad, w ramach przygotowań do budowy autostrady A4 na odcinku Kraków-Bochnia. Wyniki wcześniejszych badań zostały niedawno opublikowane (J. Okoński 2004) były też tematem referatów wygłoszonych przez prowadzących badania na cyklicznych konferencjach sprawozdawczych Krakowskiego Ośrodka Archeologicznego w Igołomi w latach 2003 i 2005. Podkreślić należy, iż stanowisko 2 w Zagórzcu jest rozległą, wielokulturową osadą, na którym odkryto też pojedyncze pochówki kultury malickiej i mierzanowickiej oraz grupy wyciążsko-złotnickiej. Aktualnie wykonywane jest zespołowe opracowanie wyników przeprowadzonych badań ratowniczych.

W latach 2003 i 2004 na stanowisku zbadano 538 arów, eksplorując 2754 obiektów. Pod względem funkcji można wśród nich wyróżnić m.in.: 13 domów słupowych kultury ceramiki wstęgowej rytej, kilkadziesiąt jam budowlanych i 3 rowki konstrukcyjne tych obiektów, 3 konstrukcje słupowe kultury malickiej, 2 słabo zachowane konstrukcje słupowe o nieokreślonej chronologii, 14 chat zagłębionych z okresu lateńskiego i okresu wczesnorzymskiego, 31 glinianek neolitycznych i z okresu lateńskiego, ponad 200 jam gliniankowych w obrębie glinianek kultury malickiej, grupy pleszowskiej i z młodszego okresu przedrzymskiego, 24 jamy gliniankowe o chronologii nowożytej (XVI-XVIII w.), ponad 900 rozmaitych funkcją jam o zróżnicowanej chronologii, 16 palenisk, 8 pieców oraz ponad tysiąc jam postłupowych, w znaczącej większości łączących się z konstrukcjami słupowymi o zróżnicowanej chronologii. Podkreślić należy, iż dwa z trzech rowków konstrukcyjnych konstrukcji słupowych młodszych faz kultury ceramiki wstęgowej rytej zachowane są od strony południowej. Znacząca ilość bardzo różnorodnych obiektów sprawia, iż na obecnym etapie opracowania wyników badań ograniczyć się musimy do podania jedynie podstawowych informacji o wybranych, najciekawszych obiektach. Podkreślić też należy, iż wyniki badań w sezonie 2005 znacząco poszerzyły wiedzę o stanowisku. W ostatnim sezonie odkryto m.in. celtycki piec garncarski z dużą ilością ceramiki ma-

Ryciny w tekście zaznaczone (*) obejmują ryciny, znajdujące się "pod opaską" przy końcu danego tomu, a oznaczone (**) - publikowane są w końcowej, kolorowej części tomu.

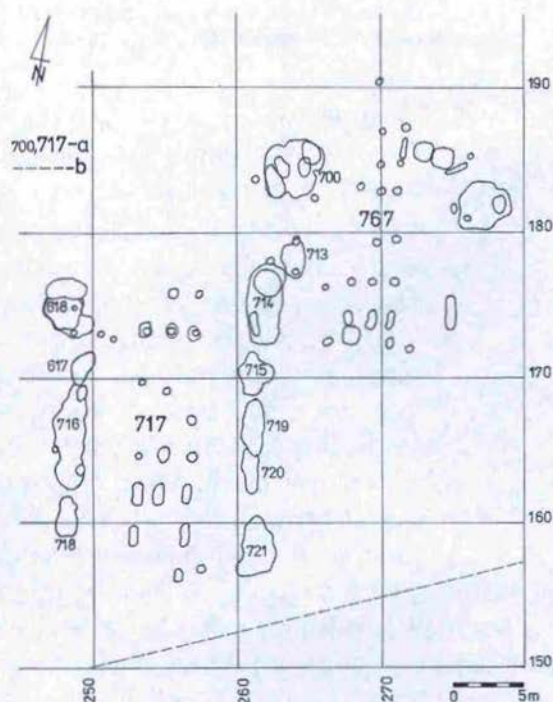

Ryc. 1. Zagórze, gm. Niepołomice, stan. 2. Obiekt 600 – dom słupowy kultury ceramiki wstęgowej rytej. Rys. J. Okoński.

lowanej, 2 chaty z młodszego okresu przedrzymskiego z ceramiką grafitową, zabytkami szklanymi i serią zabytków żelaznych, wyeksplorowano rozległą gliniankę nowożytną z XVI-XVIII w.). W trakcie badań prowadzonych w latach 2003 i 2004 uzyskano ponad 80 tysięcy zabytków.

Przed przystąpieniem do charakterystyki najważniejszych wyników badań w latach 2003-2004 podkreślić należy, iż rozległe stanowisko, jakim jest osada na stanowisku 2 w Zagórze, charakteryzuje zróżnicowany stan zachowania obiektów archeologicznych. Ponieważ badania na stanowisku zbliżają się do końca i zasadniczo znany jest już rozkład chronologiczny osad z różnych faz pradziejów można powiązać go z okre-

ślonym stanem zachowania. Najsilniejsza destrukcja objęła kulminację rozległego wypłaszczenia pokrytego lessem, a posiadającego formę cyfrowato ukształtowanego występu garbu terenowego, ograniczonego dolinami Drawinki i Podłęznianki (J. Okoński 2004, ryc. 1). Kulminacja posiada wysokość 229, 50 m n.p.m. Na kulminacji zlokalizowane były przede wszystkim obiekty kultury ceramiki wstęgowej rytej i kultury malickiej, w tym przede wszystkim pozostałości licznych na stanowisku konstrukcji słupowych. Kulminacja poddana była szczególnie silnej erozji naturalnej i zniszczeniom wywołanym intensywną uprawą rolną. Jest to zdecydowanie najbardziej zniszczona część stanowiska, gdzie stropowe części obiektów występowały na ogół bezpośrednio pod warstwą humusu o niewielkiej na ogół miąższości. Konsekwencją przedstawionej sytuacji jest znaczące zniszczenie relikwów wczesnoneolitycznych konstrukcji słupowych. Niższe partie terenu (poza pojedynczym obiektem poniżej poziomu 227 m n.p.m.) zajmowała osada grupy tynieckiej kultury lateńskiej oraz kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wczesnorzymskiego. Osada z tych faz chronologicznych istniała na łagodnie nachylonym ku dolinie Drawinki zboczu cypla, w jego środkowej i dolnej części. Stan ich zachowania w konsekwencji nie był zły, a w miarę obniżania ku dolinie rzeki rosła miąższość warstwy akumulacyjnej, będącej wynikiem redeponowania treści erodowanych na kulminacji. Najniżej, w bezpośredniej bliskości doliny Drawinki (poziom około 219 m

Ryc. 2. Zagórzcu, stan. 2.
 Obiekty 717 i 717 – domostwa
 słupowe kultury ceramiki
 wstęgowej rytej. Rys. J. Okoński.

Symbole graficzne:
 a – numery obiektów,
 b – linia rozgraniczenia
 autostrady A4.

n.p.m.), położone były obiekty o chronologii odnoszonej do różnych faz średniowiecza. Obiekty w dolnej części skłonu i u podstawy cypla przykrywała warstwa akumulacyjna o miąższości osiągającej nawet około 1, 0 m. Jedną z cech charakteryzujących stanowisko 2 w Zagórzcu jest też obecność w licznych obiektach datowanych na młodszy okres przedrzymski, okres rzymski i młodsze fazy wczesnego średniowiecza

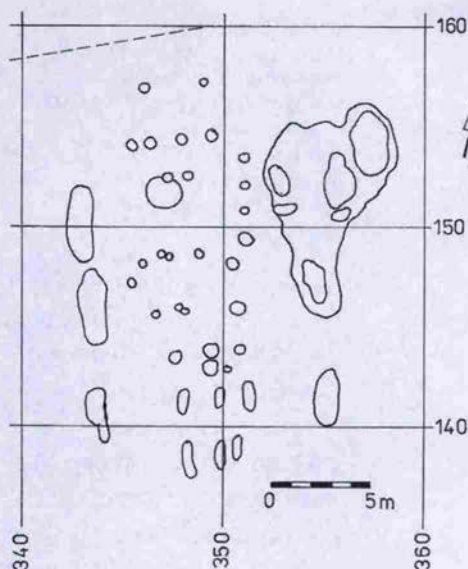
licznych kości, na ogół zachowanych bardzo słabo lub w ogóle niezachowanych w środowisku kwaśnych gleb lessowych na okolicznych stanowiskach.

Wyniki badań wykopaliskowych pozwalają wyróżnić na stanowisku materiały wielu faz chronologicznych, poczynając od wczesnego neolitu. Pierwszy etap osadnictwa reprezentują obiekty i zabytki, które łączyć należy z kulturą ceramiki wstęgowej rytej.

Do najważniejszych odkryć należy jama 2066 owalna w rzucie (wymiały 3,70 x 3,25 m) i głęboka na 0,94 m, z której pochodzi m.in. bogaty zespół ceramiki (895 fragmentów), charakterystycznej dla stylu zofińskiego. Zespół zabytków pochodzących z tego bardzo interesującego obiektu uzupełniają liczne (195 sztuk) wyroby krzemienne. Publikacja źródłowa tych ważnych dla początków neolitu małopolskiego materiałów jest aktualnie przygotowywana (S. Kadrow, J. Okoński 2006a).

Na badanej części stanowiska 2 w Zagórzcu liczne są obiekty i materiały młodszych faz kultury ceramiki wstęgowej rytej. Najbardziej interesujące są pozostałości 13 zróżnicowanych pod względem konstrukcji domów słupowych. Obszerniej zostaną zaprezentowane obiekty z zachodniej części stanowiska (obiekty 600, 717, 767, 830, 2315 i 2316).

Obiekt 600 (ryc. 1) posiadał wymiały około 23,0 x 7,0 m i zorientowany był po kierunku NNW-SSE. Charakteryzował go klasyczny, choć mocno niekompletny

Ryc. 4. Zagórze, stan. 2.

Obiekt 2316 – domostwo słupowe kultury ceramiki wstęgowej rytej. Rys. J. Okoński.

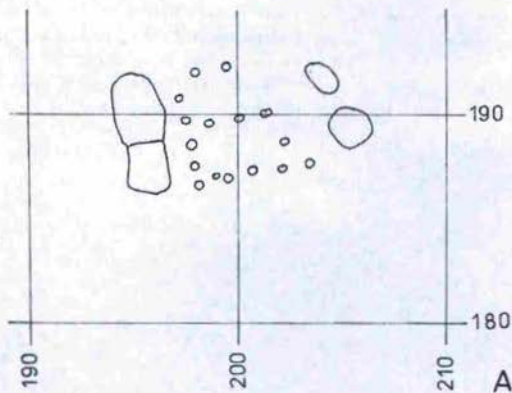
układ jam postępowych (ze ściany E zachowały się jedynie dwie jamy postępowe). Cechą wyróżniającą ten obiekt jest obecność okazałego rowka fundamentowego (obiekt 525), zlokalizowanego od strony północnej. Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż jamy postępowe posiadały niewielką miąższość, rzadko tylko przekraczającą 15 cm. Były to zasadniczo jamy o rzucie kolistym lub owalnym, występujące pojedynczo. Jedynie pierwszy od strony rowka rząd słupów obejmował

jamy występujące po 2 (taki układ posiada 4 na 5 zachowanych jam). Do dyskusji na obecnym etapie opracowania pozostaje kwestia, czy mamy tu do czynienia z sytuacją występowania podwójnych słupów w obrębie jednej fazy obiektu czy też – co wydaje się bardziej prawdopodobne, biorąc pod uwagę nieregularny układ jam postępowych – jest to ślad wymiany słupów w trakcie użytkowania domostwa. Zróznicowane pod względem miąższości i charakteru wypełnień są również jamy budowlane.

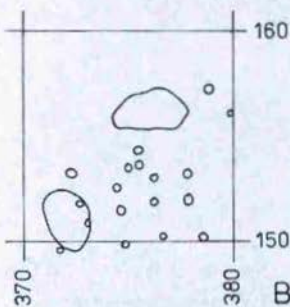
Bardzo interesujący układ tworzyły obiekty 717 i 767, które posiadały praktycznie wspólny ciąg jam budowlanych (ryc. 2; 3**). Występowały one w układzie stratygraficznym umożliwiającym uznanie obiektu 717 za starszy (relacja jam budowlanych 714 i 720, wiązanych z tym obiektem do sąsiednich jam 714 i 719, przynależnych do obiektu 767). Obiekty zorientowane były po kierunku N-S. Na obiekt 717 składało się 20 jam postępowych (dalsze 4 wyeksplorowano w obrębie jam budowlanych) oraz 7 jam budowlanych.

Obiekt 767 zachowany był bardzo słabo: reprezentowały go pozostałości również około 20 jam postępowych (przynależność 2-3 dalszych w części NE domostwa jest dyskusyjna) oraz 7 jam budowlanych. W obrębie obiektu wyeksplorowano jeszcze kilka jam, których ewentualny związek z obiektem słupowym i funkcja na wstępnym etapie badań trudne są do jednoznacznego określenia.

W trakcie badania tych obiektów zaobserwowano też powtarzający się moduł kształtu i głębokości jam budowlanych wzdłuż ścian długich domów. Powtarzalna jest obecność w narożniku NW domostwa rozległych, klasycznych, aczkolwiek niezbyt głębokich glinianek (miąższość obiektu 618 – 72 cm, obiektu 700 – 62 cm). Kolejnym powtarzalnym elementem w ścianach W domostw są niewielkie jamy (obiekt

0 5m

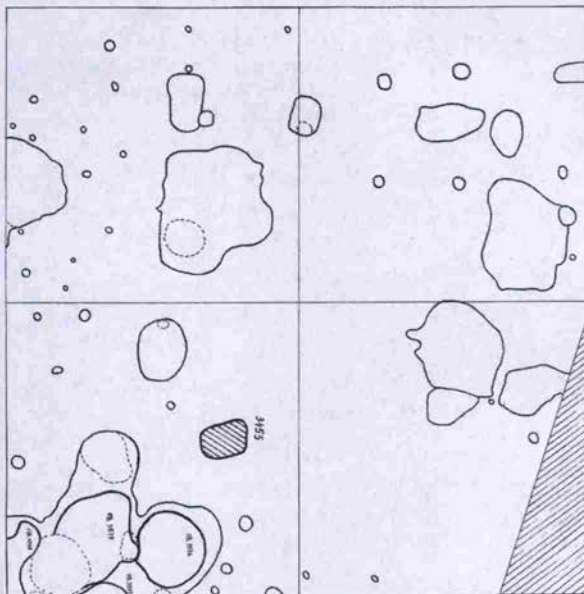

Ryc. 5. Zagórze, stan. 2.
Obiekty 830 (A) i 2315 (B)
– konstrukcje słupowe kultury
ceramiki wstęgowej rytej.
Rys. J. Okoński.

617 w obiekcie 717 i 713 w obiekcie 767), występujące przy wydłużonych i głębokich jamach, w których odkryto jamy postłupowe. Głębokość jamy 716 w obiekcie 717 wynosiła 108 cm, natomiast jamy 714 w obiekcie 767 – 90 cm. W obu przypadkach były to najgłębsze spośród jam budowlanych tych obiektów. Powtarzalność cech jam jest wynikiem zamierzonych działań przy ich wybieraniu i może wskazywać na fakt przewidywania określonej funkcji wtórnej.

Charakterystyczną obu domostw jest również kształt jam postłupowych w części S konstrukcji. Jamy postłupowe posiadały kształt wydłużonych owali o wymiarach do 80-160 x 60-80 cm. Charakteryzowała je niewielka miąższość (do 20 cm) i brak możliwości wyróżnienia w obrębie jednorodnych wypełnień poszczególnych słupów.

Kolejny dom słupowy kultury ceramiki wstęgowej rytej reprezentuje obiekt 2316 (ryc. 4). Tworzyły go pozostałości 6 jam budowlanych oraz ponad 30 jam postłupowych. Zorientowany był identycznie jak obiekt 600, po kierunku NNW-SSE. Identyczne jak bezpośrednio wyżej opisane miał też kształt jam postłupowych w części S. Tworzyły je owalne, jednorodne pod względem treści wypełnień jamy, o wymiarach

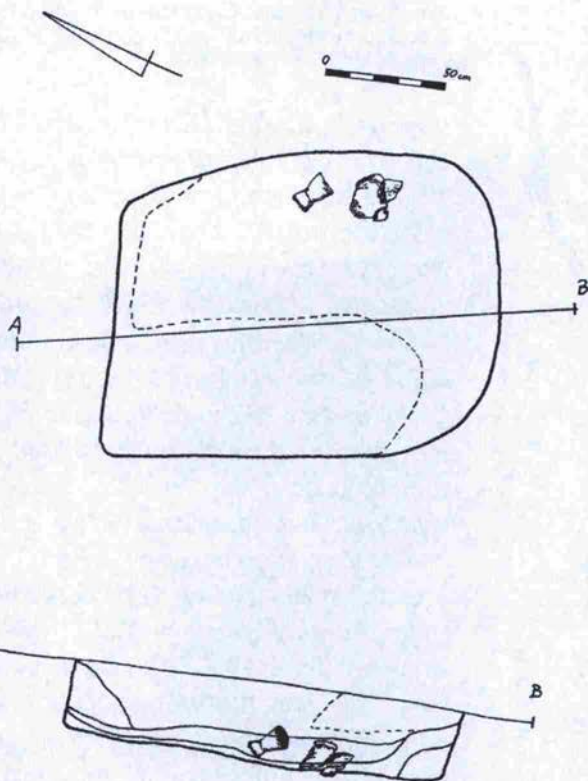

Ryc. 6. Zagórze, stan. 2. Grób kultury malickiej i sąsiadujące z nim jamy tej kultury na tle obiektów związanych z fazami osadniczymi od KCWR po okres średniowiecza. Rys. M. Suchorska-Rola.

95-155 x 40-65 cm i głębokościach wypełnisk zróżnicowanych od 36 do 88 cm. Analizując plan obiektu należy zwrócić uwagę na dwie jamy postłupowe, zlokalizowane na NW od zarysu konstrukcji wyznaczonej w tym miejscu rzędem okazałych jam postłupowych. Wydaje mi się, iż słupy te mogą być skromnym reliktem rowka konstrukcyjnego. Ciąg jam budowlanych w narożniku NE został poważnie zniszczony bardzo interesującą i głęboką glinianką kultury malickiej.

Zdecydowanie odmienny rodzaj konstrukcji słupowej, którą należy również wiązać z młodszymi fazami kultury ceramiki wstęgowej rytej, reprezentują obiekty 830 i 2315. Obiekt 830 (ryc. 5A) tworzyły 4 jamy budowlane, zlokalizowane po dwie wzdłuż dłuższych ścian oraz 16 jam postłupowych, wyznaczających zarys niewielkiej i nieregularnej konstrukcji słupowej o wymiarach około 5,8 x 5,0 m. Konstrukcja zorientowana jest po kierunku NNW-SSE i posiadała wewnętrzny podział na dwie zbliżone wielkością części.

Inne rozwiązanie charakteryzuje obiekt 2315 (ryc. 5B), który posiadał analogiczną jak poprzedni orientację i wymiary 4,6 x 4,0 m. Konstrukcją tą tworzyły 2 jamy budowlane oraz 12 jam postłupowych. Jamy budowlane zlokalizowane były przy ścianach W i N. W ich obrębie i najbliższym sąsiedztwie wyeksplorowano dalsze 6 jam postłupowych.

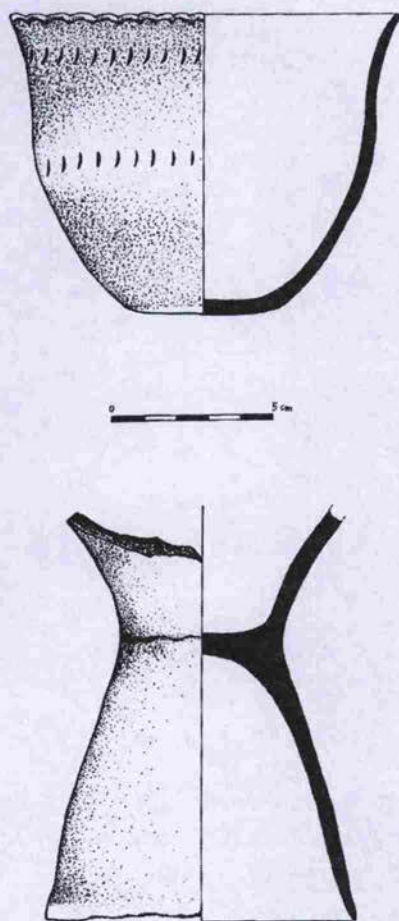
Ryc. 7. Zagórze, stan. 2.
Grób kultury malickiej
– plan płaski i profil.
Rys. M. Suchorska-Rola.

Z jam budowlanych wszystkich obiektów słupowych oraz warstwy antropogenicznej w ich sąsiedztwie pochodzą liczne materiały ceramiczne i krzemienne, które wiązać należy z fazą nutową i żelazowską kultury ceramiki wstęgowej rytej.

Pozostałe obiekty słupowe tej kultury w centralnej i wschodniej części stanowiska posiadają wymiary od 10,0 x 6,0 do 18,0 x 6,0 m. Wszystkie zachowują orientację N-S z lekkim odchyleniem w kierunku W. Bliska lokalizacja czy wręcz częściowe kolidowanie kolejnych obiektów sugeruje istnienie co najmniej trzech faz zabudowy osady kultury ceramiki wstęgowej rytej.

Krąg naddunajskich kultur postlinearnych reprezentuje najliczniej kultura malicka. Wiązane z nią obiekty zajmują obszar kulminacji terenu stanowiska, gdzie tworzą zwarty kompleks osadniczy. Tworzą go jamy trapezowate o funkcji gospodarczej, jamy gospodarcze z dookólnym, podwójnym rzędem słupów oraz jamy o prawdopodobnym charakterze produkcyjnym (liczne wióry i odłupki obsydianowe). Do najbardziej spektakularnych należy odkrycie pochówku – obiekt 3455 (ryc. 7, 9**, 10**) tej kultury w sąsiedztwie jam o niesprecyzowanej jeszcze funkcji (ryc. 6), z licznym, dobrze zachowanym materiałem ceramicznym (ryc. 8).

Niezwykle interesującymi obiektami jest zespół 3 chat słupowych kultury malickiej oraz wyeksplorowanych w ich okolicy kilku niewielkich glinianek. Obiekty

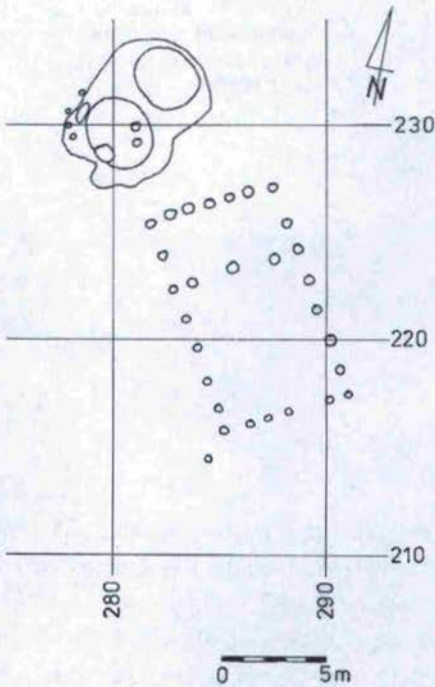
Ryc. 8. Zagórze, stan. 2. Naczynia – wyposażenie grobu kultury malickiej. Rys. M. Suchorska-Rola.

słupowe kultury malickiej reprezentują bardzo charakterystyczny, powtarzalny układ z pojedynczym rzędem słupów na obwodzie konstrukcji, wewnętrznym podziałem powierzchni i glinianką zlokalizowaną w sąsiedztwie narożnika NW konstrukcji słupowej. W jednym przypadku (obiekt 800) była to glinianka pojedyncza, w przypadku obiektu 997 w pobliżu tego narożnika zbadano dwie glinianki. Związek obu z funkcjonowaniem obiektu słupowego wymaga potwierdzenia na etapie analizy materiałów w nich odkrytych.

Obiekt 800 (ryc. 11, 12**) tworzyło 29 jam postępowych, wyznaczających prostokąt o wymiarach 10,3 x 6,3 m, zorientowany po kierunku NNW-SSE. Zwraca uwagę regularność kształtu obiektu z rozmieszczeniem po 7 jam postępowych w ścianach S i N oraz po 8 w nieco większych odstępach w ścianach W i E. Dodatkowo trzy wyróżniające się wielkością jamy postępowe dzieliły budynek na dwie części: mniejsza z nich od strony N miała szerokość 2,75 m, większa znajdowała się od strony S. W sąsiedztwie narożnika NW domostwa wyeks-

plorowano gliniankę 864, posiadającą na poziomie wyróżnienia ze spągu miąższej na 30 cm warstwy antropogenicznej; wymiary 7,23 x 5,03 m i kształt zbliżony do owalu. W kolejnych poziomach eksploracji w obrębie glinianki wydzielaly się jamy gliniankowe, niekiedy wykorzystywane wtórnie jako odpadkowe. Maksymalna miąższość wypełniska glinianki sięgała 1,28 m.

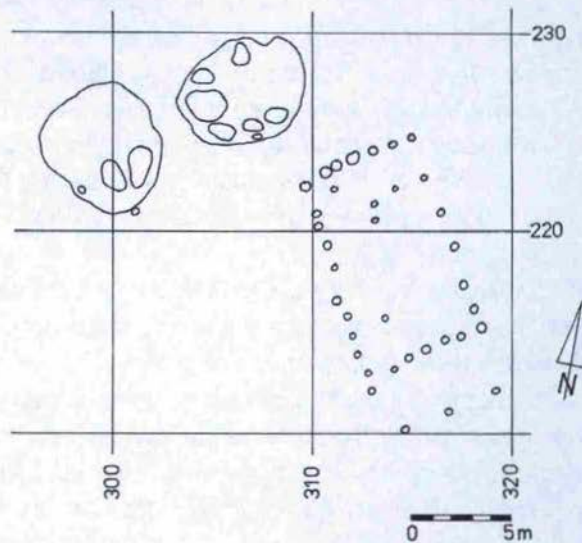
Bardzo zbliżony pod względem konstrukcji był obiekt 997 (ryc. 13, 14**), który tworzyło 36 jam postępowych, wyznaczających prostokąt o wymiarach 13,5 x 6,0-6,5 m, zorientowany identycznie jak poprzedni po kierunku NNW-SSE. Obiekt ten również wykazuje podział wnętrza, przy czym układ zachowanych jam wskazuje na możliwość dwojakiej jego interpretacji. Możliwy jest podział na trzy części, przy czym mniejsze znajdowałyby się od strony N (szerokość 2,2 m) i S (szerokość 3,0 m). Bardziej prawdopodobna w świetle analizy rzutu obiektu jest możliwość podziału iden-

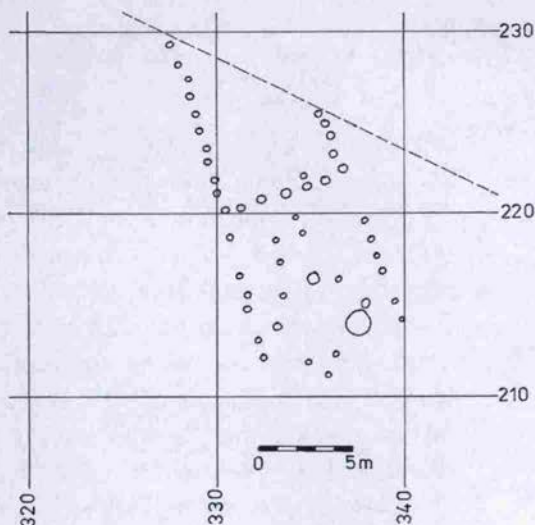
Ryc. 11. Zagórze, stan. 2. Obiekt 800 – domostwo słupowe kultury malickiej. Symbole graficzne: jak ryc. 2. Rys. J. Okoński.

tycznego ze stwierdzonym w obiekcie 800, tj. podziału na dwie części, z mniejszym pomieszczeniem od strony N. Trzy słupy od strony S mogą być przy takiej interpretacji odczytane jako pozostałość zadaszenia wejścia do obiektu. Za taką ich interpretacją przemawiać może rzadkość ich rozmieszczenia, rozstaw w szerokości mniejszej, niż szerokość budynku oraz głębokość (28–51 cm) mniejsza, niż większości słupów wyznaczających konstrukcję ścian (głębokość do 79 cm od poziomu wyróżnienia). Wagę tego interesującego obiektu podnosi obecność w sąsiedztwie narożnika NW domostwa dwóch glinianek kultury malickiej (obiekt 962 o głębokości do 1, 16 m i obiekt 853 o miąższości 1, 15 m). Jak wcześniej

stwierdzono związek obu tych glinianek z konstrukcją słupową 997 wymaga potwierdzenia szczegółową analizą materiałów odkrytych w obu wypełniskach. Analiza planu tej części stanowiska zdaje się jednak wskazywać na związek obu glinianek z obiektem 997.

Ryc.13. Zagórze, stan. 2. Obiekt 997 – domostwo słupowe kultury malickiej. Symbole graficzne: jak ryc. 2. Rys. J. Okoński.

Ryc. 15. Zagórze, stan. 2.
 Obiekt 943 – domostwo
 słupowe kultury malickiej.
 Symbole graficzne: jak ryc. 2.
 Rys. J. Okoński.

Zbliżoną w ogólnych założeniach konstrukcją reprezentuje obiekt 943 (ryc. 15, 16**), który został zbadany tylko częściowo (został odkryty w bezpośrednim sąsiedztwie linii rozgraniczenia projektowanej autostrady). Związek tego obiektu z osadą ludności kultury malickiej nie ulega wątpliwości: obiekt ten jest jednym z trzech, występujących w regularnym układzie (identyczna orientacja, konstrukcja z pojedynczym rzędem jam postłupowych na obwodzie budynku, zbliżona odległość między kolejnymi obiektami i fakt, iż w przypadku obiektów 943 i 997 mamy najprawdopodobniej do czynienia z istnieniem dodatkowych konstrukcji od strony S budynków). Publikacja interesujących domostw słupowych kultury malickiej jest obecnie przygotowywana (S. Kadrow, J. Okoński 2006b).

Z epoką neolitu związane są na stanowisku 2 w Zagórze liczne glinianki. Z ich wypełnisk uzyskano bardzo bogaty wybór źródeł o szerokim spektrum chronologicznym. Obok wcześniej wymienionych kultur: ceramiki wstęgowej rytej i malickiej, wyróżniono zespoły związane z grupą pleszowską (między innymi fragmenty brykietaży i naczyń ze zdobnictwem zoomorficznym) oraz modlnicką kultury lendzielskiej. Ponadto na obecnym etapie analizy istnieją również przesłanki wskazujące na możliwość wydzielenia pewnej serii materiałów związanych z kulturą pucharów lejkowatych.

Badania w latach 2003 i 2004 dostarczyły też nielicznych materiałów ceramicznych, które wiązać można z grupą wyciążsko-złotnicką (wcześniej zarejestrowano pochówki tego ugrupowania).

Z początkami epoki brązu na stanowisku związane jest kilka jam oraz pochówek (ryc. 17**, 18**) kultury mierzanowickiej. Wyposażenie grobu stanowił zespół wyrobów krzemienych, w tym dwa grociki oraz bardzo słabo zachowane fragmenty ceramiki. Omawiany obiekt zarejestrowano po wyeksplorowaniu półziemianki z okresu lateńskiego, w związku z tym zachowały się tylko jego partie spągowe.

Materiał tej kultury występuje również jako redepozyt we wspomnianych wcześniej gliniankach.

Kulturę lużycką reprezentuje zespół kilku jam gospodarczych (w większości trapozowatych; ryc. 19**) o miąższości od 0,7 do 2,7 m i średnicy partii spągowych od 1,3 do 3,0 m. Materiał w nich zdeponowany wiązać należy z wczesnymi fazami funkcjonowania tej kultury (sezon wykopaliskowy 2005 prawdopodobnie zweryfikuje kwestię chronologii).

Duża ilość obiektów na stanowisku wiąże się z osadą grupy tynieckiej kultury lateńskiej oraz kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnej fazy okresu rzymskiego. Odkryto kilkanaście obiektów zagłębionych, zlokalizowanych w środkowej i dolnej części stoku nad doliną Drawinki, we wschodniej części stanowiska. Obiekty te są klasycznymi chatami mieszkalnymi o powierzchni wynoszącej około 15-20 m² (ryc. 20**-22**). Budynek orientowane są na osi W-E, posiadają miąższość do 50 cm. Większość obiektów mieszkalnych występuje w wyraźnym układzie rzędowym. Stosunkowo dobrze zachował się w nich układ słupów: od 7 zlokalizowanych na obwodzie konstrukcji po rząd przebiegający w środkowej części lub 2 słupy zachowanie przy ścianach szczytowych. W wypełniakach obiektów zarejestrowano liczny materiał ceramiczny (miedzy innymi fragmenty naczyń toczonych na kole, malowanych w poziome pasy czy ceramiki grafitowej), kości, wyroby metalowe (zapinki, szpile, fragmenty bransolet, metalowe kółka). Obok materiałów o nawiązaniach celtyckich bardzo licznie występują fragmenty ręcznie lepionej ceramiki kuchennej w typie przeworskim. Wydaje się, że chaty te stanowiły część rozległej osady o charakterze rolniczo-rzemieślniczym, o czym świadczą stosunkowo liczne jamy ze śladami działalności ognia (ryc. 23**, 24**), warstwami popiołu, jak również liczne (szczególnie w warstwie antropogenicznej zajmującej część S-E badanego obszaru) znaleziska żużli żelaznych, ciężarków tkackich oraz przęślików.

Bardzo interesującymi obiektami na stanowisku 2 w Zagórzcu są również rozległe glinianki, związane z osadą omawianej fazy. Pierwszą z nich jest glinianka 2136 (ryc. 25**). W zagłębieniu terenu, które powstało w miejscu wcześniejszego wybieżyska gliny, wkopany został zespół obiektów kultury przeworskiej we wczesnej fazie okresu rzymskiego. Zwracają wśród nich uwagę pozostałości kolejnej czworokątnej półziemianki (obiekt 2053) z zachowanymi w ścianach szczytowych jamami posłupowymi, zespół otaczających ją jam m.in. odpadkowych i palenisk. Zespół ten stanowi bardzo wyraźnie czytelną pozostałość zagrody, w skład której wchodzi relikty domostwa i otaczających go obiektów o rozmaitej funkcji. Glinianka 2136 posiadała na poziomie odkrycia kształt nieregularny i maksymalne wymiary 18, 80 x ponad 16 m. Ten ostatni wymiar po kierunku E-W nie jest dokładnie określony, gdyż część E glinianki została zniszczona przy budowie drogi prowadzącej od Staniątek do Zagórzca. Maksymalna miąższość wkopów w części W glinianki z młodszego okresu przedrzymskiego wynosiła 2,87 m. W jednej z jam gliniankowych odkryto pochówek psa (ryc. 26**). Eksploracja tej glinianki nabiera wyjątkowego znaczenia w świetle

wyników badań w sezonie 2005, gdyż w odległości kilkunastu metrów od niej został odkryty celtycki piec garncarski do wypału ceramiki malowanej.

Interesującym obiektem związanym z osadą tej fazy chronologicznej jest również glinianka 1624 (ryc. 27**). Posiadała ona kształt wydłużonego owalu o powierzchni 84 m² i maksymalną miąższość nieckowatego profilu 2, 24 m. W stropowej części wypełniska obiektu znaleziono liczne fragmenty różnoczasowej ceramiki z przewagą zakwalifikowanych do grupy tynieckiej kultury lateńskiej oraz liczne żuźle żelazne. Interesujące są dwa piece (obiekty 1639 i 1661), zlokalizowane na krańcach glinianki. Wypełniska obu obiektów, których ściany tworzył wypalony in situ less, zawierały liczne ślady spalenizny (ryc. 28**, 29**).

Z osadą tej fazy chronologicznej wiąże się też zespół interesujących palenisk (ryc. 30**, 31**) i pieców. Na szczególną uwagę zasługuje wśród nich zespół 3 pieców w interesującym układzie stratygraficznym (ryc. 32**). Bardzo wyraźne relacje stratygraficzne tych pieców pokazywały na poszczególnych etapach eksploracji wkopywanie i wylepianie ścian następujących kolejno po sobie obiektów 2356, 2405 i 2406.

Osadzie towarzyszyły dalsze, dobrze zachowane obiekty podobnego typu (ryc. 33**). Funkcje niektórych spośród tych obiektów wymagają na dalszych etapach analizy pogłębionej interpretacji. Prawdopodobnie wyniki analizy prób pobranych z wypełniska (warstwa popiołu z pozostałościami substancji organicznej) pomoże wyjaśnić część wątpliwości. Miąższość zachowanego wypełniska sięga w jednym z przypadków około 3, 0 m (ryc. 34**). W przeciwieństwie do obiektów mieszkalnych i gospodarczych tego okresu, pozyskano z nich stosunkowo nieliczne materiały zabytkowe. Łączyć je należy z końcem młodszego okresu przedrzymskiego względnie wczesnym okresem wpływów rzymskich.

Bardzo interesującym obiektem z wczesnego okresu rzymskiego był też obiekt 2086 – kolejny na stanowisku piec o funkcji gospodarczej (ryc. 35**). Był on zlokalizowany przy linii rozgraniczenia autostrady i w konsekwencji zespół otaczających go jam wyeksplorowano tylko częściowo. Najbardziej istotnym elementem konstrukcji była komora pieca, w części utworzona przez less wypalony in situ, a na części powierzchni – wylepiona w miejscach, gdzie była wkopana w starsze obiekty.

Liczne obiekty gospodarcze (jamy zasobowe, śmietnikowe, paleniska) dostarczyły dużego wyboru materiałów zabytkowych: ceramicznych (ryc. 36**, 37**), w tym znajdujący się obecnie w fazie rekonstrukcji zespół z dwóch jam gospodarczych, zawierający wyłącznie ceramikę malowaną, toczoną na kole. Średnica wylewu jednego z rekonstruowanych dolium wynosi około 35 cm.

Bardzo liczne materiały z omawianej fazy pozwalają na sformułowanie wniosku o stabilnym i intensywnym osadnictwie okresu lateńskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich, w tym z bardzo czytelnymi elementami celtyckimi.

Stosunkowo niewielka grupa obiektów i materiałów związana jest późnym okresem wpływów rzymskich. Jest to jedno palenisko i trzy obiekty gospodarcze.

Jeden z nich zawiera fragmenty ceramiki siwej. Pozyskano także niewielki zbiór po-konsumpcyjnych szczątków kostnych.

We wschodniej części stanowiska wystąpiły w niewielkiej liczbie obiekty wczesnośredniowieczne. Są to głębokie jamy (od 2, 2 do 3, 0 m) o niewielkiej powierzchni (do 6 m²). Należą do nich obiekty 1630, 1686, 1704 (ryc. 38**) i 5025. Na powierzchni odkrycia obiekty te posiadają kształt owalny, a profil workowaty. Obiekty te charakteryzuje rozwinięta stratygrafia. Obiekty 1630, 1686 i 1704 tworzą niewielkie skupisko. Z wczesnego średniowiecza pochodzi również kilka obiektów gospodarczych i dwa paleniska.

Okres późnego średniowiecza reprezentuje zespół jam gospodarczych, w tym 5 workowatych jam zasobowych (ryc. 39**, 40**) z nielicznym, ale bardzo charakterystycznym inwentarzem tego okresu. Miąższość wypełnisk tych obiektów sięgała 2, 9 m. Pozostałe jamy gospodarcze, jedno palenisko i prawdopodobnie pojedyncza jama śmietnikowa dostarczyły bardzo licznych zabytków, m.in. ceramiki i przedmiotów żelaznych. Zawierają też sporo kości i polepy.

Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Zagórzcu w latach 2003 i 2004 w pełni potwierdziły sformułowany wcześniej pogląd o wielkim znaczeniu prowadzonych tu badań, pozwalających poznać jedno z ciekawszych stanowisk badanych przez Krakowski Zespół do Badań Autostrad na trasie projektowanej autostrady A4 na odcinku Kraków-Bochnia.

Bibliografia

Kadrow S., Okoński J.

2006a Materiały stylu zofipolskiego z osady na stanowisku 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice (w przygotowaniu do „Sprawozdań Archeologicznych”).

2006a Obiekty słupowe kultury malickiej ze stanowiska 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice (w przygotowaniu do „Sprawozdań Archeologicznych”).

Okoński J.

2004 Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice, Raport 2001-2002. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2001-2002. Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, s. 257-268.

Bohdan J. Chmielewski, Jerzy Okoński, Magdalena Suchorska – Rola

*Report on archaeological excavations at site 2 in Zagórze,
Niepołomice commune, carried out in 2003 – 2004.*

Summary

Archaeological rescue excavations were undertaken at site 2 in Zagórze, Niepołomice commune, in the years 2003 – 2004. We deal here with vast, multicultural settlement with single burials of Malice culture, Mierzanowice culture and Wyciąże – Złotniki group. The area of 528 ares was explored on which 2754 features were recognized. The features can be distinguish as the following: 13 LPC post-construction houses, several building pits, 3 construction channels, 3 Malice culture post-construction buildings, 2 chronologically undefined post-construction buildings, 14 sunken huts from La Tène Period and Early Roman Period, 31 clay-pits from Neolithic Period and la Tène Period, over 200 pits within clay-pits of Malice culture, Pleszów group and from younger Pre-Roman Period, 24 modern pits (XVI – XVIII c.), over 900 various pits of different chronology, 16 fire-places, 8 kilns and over 1000 postholes, mostly linked with post-construction houses of different chronology. In consideration of significant number of miscellaneous features, at the present stage of research, we are able to give only the basic information about selected, most noteworthy features. It should also be said that the results of research carried out in the year 2005 considerably extended our knowledge about this site (for example the discovery of Celtic pottery kiln with large number of painted pottery fragments, several iron relics and large modern clay-pit from the XVI – XVIII c.). During the excavations in 2003 – 2004 more than 80 relics were collected.

The first settlement stage at this site is confirmed by features and relics attributed to LPC. Some of the most noteworthy discoveries include a pit (feature 2066) from which abounding pottery material, typical of Zofipole style, was recovered. There are many traces of younger phases of LPC, such as remains of 13 post-construction houses (Fig. 1-3**). Next to the houses 3 construction channels were uncovered; two of them were located from the S side. The shape and depth of building pits, situated along the walls of the longhouses, was very similar.

Much pottery and flint material was collected both from building pits of all post-construction features and anthropogenic layer; these discoveries should be linked with so-called note and Żeliezowce phases of LPC.

The settlement horizon of post-linear cultures is mainly represented by Malice culture. Features attributed to this culture are concentrated in the top part of the site. This complex consists of trapeziform pits, farming pits with ambient double row of posts and similar production pits (numerous blades and obsidian flakes). Two spectacular burials (Fig. 7, 9**, 10**) of this culture were uncovered; they were placed near the pits (Fig. 6) with abounding ceramic material (Fig. 8).

Some extremely interesting features were documented – a complex of 3 post-construction buildings of Malice culture, uncovered in the proximity of a few not large clay-pits. These features display very characteristic repetitive arrangement with single row of posts on the perimeter, inner spatial division and a clay-pit located in the NW corner (Fig. 11, 12**, 13, 14**, 15, 16**).

Figures, referred to in the text as (*), are included on a separate sheets under the cover of the volume; those marked (**) are placed on colour pates at the end of the volume.

Neolithic Period is confirmed by some other clay-pits. They can be associated with Pleszów and Modlnica groups of Lengyel culture. It is conceivable that some FBC material can also be distinguished. Few pottery finds can be attributed to Wyciąże – Złotniki group (a burial of this group had previously been uncovered).

Early Bronze Age is confirmed by a couple of pits and a single burial (Fig. 17**, 18**) of Mierzanowice culture. Lusatian culture is represented by some farming pits (Fig. 19**).

Significant number of features discovered at this site is linked with the settlement of Tyniec group of La Tène culture and Przeworsk culture from younger pre-Roman Period and Early Roman Period. There were several huts measuring up to 20 square meters with numerous posts arranged in different orders (Fig. 20**-22**). Besides, many pits displaying traces of the use of fire were unearthed (Fig. 23**, 24**).

Large clay-pits (Fig. 25**, 27**), connected with the above settlement, are among the most interesting features discovered at site Zagórze 2. One of them contained burial of a dog (Fig. 26**). In the other clay-pit remains of kilns were documented (Fig. 28**, 29**). This settlement stage is also related to the complex of interesting hearths and kilns (Fig. 30**, 31**, 33**-35**). The concentration of 3 kilns (Fig. 32**), located in a noteworthy stratigraphic arrangement, is the next discovery of special importance. Numerous relics were recovered from these features (Fig. 36**, 37**).

Late Roman Period is represented by single hearth and 2 farming features.

Only a few features can be dated to EMA: 4 deep pits, 2 hearths and some farming features. LMA period is confirmed by the complex of farming pits (Fig. 39**, 40**), hearth and a waste-pit.

Figures

- Fig. 1. Zagórze, Niepołomice commune, site 2. Feature 600 – LPC post-construction house. Drawn by J. Okoński.
- Fig. 2. Zagórze, site 2. Features 717 and 767 – LPC post-construction houses. Drawn by J. Okoński. Symbols: a – numbers of features; b – demarcation line of A4 motorway.
- Fig. 3. Zagórze, Niepołomice commune, site 2. Features 717 and 767. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 4. Zagórze, site 2. Feature 2316 – LPC post construction house. Drawn by J. Okoński.
- Fig. 5. Zagórze, site 2. Features 830 (A) and 2315 (B) – LPC post-construction buildings. Drawn by J. Okoński. Symbols as in fig. 2.
- Fig. 6. Zagórze, site 2. Malice culture grave and neighbouring pits against a background of features attributed to settlement phases from LPC until MA. Drawn by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 7. Zagórze, site 2. Malice culture grave – outline and cross-sections. Drawn by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 8. Zagórze, site 2. Vessels – burial assemblage from Malice culture grave. Drawn by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 9. Zagórze, site 2. Malice culture vessel from feature 3577. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 10. Zagórze, site 2. Pear-shaped beaker of Malice culture from grave 1147. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 11. Zagórze, site 2. Feature 800 – Malice culture post-construction house. Symbols as in fig. 2. Drawn by J. Okoński.

- Fig. 12. Zagórze, site 2. Feature 800 – view from the NW side. In the foreground – clay-pit 864. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 13. Zagórze, site 2. Feature 997 – Malice culture post-construction house. Symbols as in fig. 2. Drawn by J. Okoński.
- Fig. 14. Zagórze, site 2. Traces of Malice culture post-construction building. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 15. Zagórze, site 2. Feature 943 – Malice culture post-construction house. Symbols as in fig. 2. Drawn by J. Okoński.
- Fig. 16. Zagórze, site 2. Feature 943 – Traces of Malice culture post-construction building. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 17. Zagórze, site 2. Mierzanowice culture grave (feature 3122) recognized below sunken habitation feature from younger Pre-Roman Period. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 18. Zagórze, site 2. Assemblage from Mierzanowice culture grave. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 19. Zagórze, site 2. Cross-section of trapeziform pit of Lusatian culture (feature 3253).
- Fig. 20. Zagórze, commune, site 2. Feature 1666. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 21. Zagórze, site 2. Feature 1723. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 22. Zagórze, site 2. Feature 1723. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 23. Zagórze, site 2. Feature 1782. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 24. Zagórze, site 2. Feature 1903. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 25. Zagórze, site 2. Clay-pit 2136 during exploration. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 26. Zagórze, site 2. Dog burial inside the clay-pit of feature 2136. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 27. Zagórze, site 2. Clay-pit 1624 during exploration. Photograph by J.B. Chmielewski.
- Fig. 28. Zagórze, site 2. Cross-section of features 1639 and 1661. Photograph by J.B. Chmielewski.
- Fig. 29. Zagórze, site 2. Feature 1639 and 1661 during exploration. Photograph by J.B. Chmielewski.
- Fig. 30. Zagórze, site 2. Hearth 2370. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 31. Zagórze, site 2. Hearths from younger pre-Roman Period. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 32. Zagórze, site 2. Kilns from younger pre-Roman Period. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 33. Zagórze, site 2. Cross-section of the kiln from younger pre-Roman Period (feature 3-14). Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 34. Zagórze, site 2. Functionally unidentified feature with signs of burned pieces of walls and bottom and the layer of ash in the bottom. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 35. Zagórze, site 2. Kiln 2086 and surrounding pits. Photograph by J. Okoński.
- Fig. 36. Zagórze, site 2. Vessel from late La Tène Period recovered from feature 3147. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 37. Zagórze, site 2. Vessel from late La Tène Period recovered from feature 3398. Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 38. Zagórze, site 2. Cross-section of feature 1704. Photograph by B.J. Chmielewski.
- Fig. 39. Zagórze, site 2. Medieval storing pit (Feature 3313). Photograph by M. Suchorska-Rola.
- Fig. 40. Zagórze, site 2. Medieval farming features (3585 and 3339). Photograph by M. Suchorska-Rola.